

Tabu Kelimelerin, Hz. Peygamber'in Kinâyeli Anlatımlarının Nezaketli İfadesi Kapsamında Belağat Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of Prophet Muhammad's Implicit Expressions Using Rhetorical Devices in the Context of Polite Expression of Taboo Words

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Samsun
· hasanselim.kiroglu@omu.edu.tr · ORCID > 0000-0003-1846-0729

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 18 Temmuz/July 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 19 Eylül/September 2023

Yıl/Year: 2023 | Sayı – Issue: 55 | Sayfa/Pages: 521-538

Atıf/Cite as: Kiroğlu, H. S. "Tabu Kelimelerin, Hz. Peygamber'in Kinâyeli Anlatımlarının Nezaketli İfadesi Kapsamında Belağat Açısından Değerlendirilmesi" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 55, Aralık 2023: 521-538.

TABU KELİMELERİN, HZ. PEYGAMBER'İN KİNÂYELİ ANLATIMLARININ NEZAKETLİ İFADESİ KAPSAMINDA BELAĞAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZ

Araştırmamızın temeli insan anatomisini kullanan günümüz dünyasının sinema, bale, tiyatro, reklam, basılı ve görsel medya, işyerleri, internet ortamı gibi gerek gerçek ve gerekse sanal âlem ile ilgili ortamlarda kullanılan mahrem yada tabu ifadelerin, Hz. Peygamber'in Hadis-i Şeriflerinde nasıl kullanıldığını, Arap dili bağlamında kinayeli ifadelerin sosyal hayatta nasıl bir karşılık bulduğunu araştıracaktır. Bu özelliği anlatırken mahremiyet, tehzîb ve kinâye kavramlarının yanı sıra konunun edebiyat ile ilgili bağlantısı ve özelde Hz. Peygamber'in kendisinden menkul hadisleri seçerek anlatmaya çalıştık. Kinaye sanatı, hadislerdeki belağat lafızlarının yüceliğini, bir şeyi bir şeyle örtme ilkesine dayanan örtük anlatımın, bunun sonucunda sosyal hayattaki mahremiyeti anlatırken kullanılan didaktik inceliğin ve bilgi transferinin sosyal hayatı ne kadar değiştireceğini ya da etkileyeceğini görmeğe çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet, Belağat, Kinaye, Hadis.

EVALUATION OF PROPHET MUHAMMAD'S IMPLICIT EXPRESSIONS USING RHETORICAL DEVICES IN THE CONTEXT OF POLITE EXPRESSION OF TABOO WORDS

ABSTRACT:

This study focuses on exploring how taboo words or private expressions used in today's world, encompassing cinema, ballet, theater, advertising, print and visual media, workplaces, the internet, both in real and virtual environments, are employed in the Hadiths (sayings) of Prophet Muhammad. The research aims to reveal the didactic features of Hadiths related to privacy, the usage of implicit expressions in the social context through the lens of Arabic language, and their relevance to societal norms. While discussing these aspects, the concepts of Privacy, Etiquette, and Implication (Kinayah) are addressed, along with the literary connection of the subject, with particular selections from the hadiths of the Prophet Muhammad to illustrate the points. The art of Kinayah is examined to unveil the eloquence of expressions in the Hadiths, the principle of implicit communication based on veiling one thing with another, the didactic cleverness used in discussing

privacy in social life, and how this style of communication may change or influence societal norms.

Keywords: Privacy, Rhetoric, Implication (Kinayah), Hadith.

GİRİŞ

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dil bakımından Arapların en düzgünü ve açık sözlüsü olduğu herkes tarafından malum olan bir konudur. Hz. Peygamber'in hadislerindeki sözlerin akıcılığı, her devirde kolaylıkla anlaşılmasıyla temayüz etmiştir. Hadislerinde bulunan doğallık, sadelik ve gerçeklik, kelime yapılarının verildiği anlam, maksada uygunluk, dil ve belağat ile bütünleşmiş hikmet ve aşkınlık mükemmel bir kişiliğin sonucudur. Sözlerde didaktiklik ve güzel ifade seçme sanatı, bir belağat şaheseridir. Bunun sonucunda meydana gelecek olan ibret ve faydalar ise kusursuzluğun bir göstergesidir. İşte burada ilimlerin ortak özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Kinâye sanatı, retorik edebiyatın en önemli konularından biri olduğu gibi, Hz. Peygamber'in hadisleri dini bir metin özelliği taşıdığı halde, insanlar tarafından en iyi anlaşılabilir ve fasih metinlerdir. Bu araştırmamızda amacımız, Nebevi ifadelerin beyan yönlerini açıklayarak, şüpheleri ortadan kaldırmak, kinâyeli ifadelerin didaktik özelliklerini amacına uygun ortaya koymaktır. Belağat alanında daha önce yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. İncelemelerimiz sonucunda şu üç problemi tespit ettiğimizi söyleyebiliriz:

Birincisi: Geneleksen belağat eserlerinde hadislerin örnek olarak kullanılması nadir durumlardan biridir. Örneğin: Muhammed Abdülhamid Hindavî'nin tahkik ettiği Sekkaki'nin (ö.626) *Miftahu'l-Ulûm* adlı eserindeki hadis sayısı beştir. Ali el-Câzim ve Mustafa Emin'in ortaklaşa hazırladıkları *el-Belağatu'l-Vadıha* adlı gramer kitabında bu örneklemeler on kadar Hadis-i Şerif çıkmıştır. Buna karşın zikredilen eserlerde hadislerde var olan kinâyeli anlatımlara yer verilmemiştir. Ebu Mansûr es-Sâlibî' (ö.430) *el-Kinâye ve'l-Tarîd* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve kıssalardan oluşan kinâyeli ifadeleri toplamış, ancak edebi bir tahlil yapmadan hadislerden sadece on dördünü zikretmiştir.

İkincisi: Kinâye konusu ile ilgili yazılan eserlerin azlığıdır. Hatta günümüze kadar kinâye ile ilgili yapılan araştırma ve eserlerin kıymetini ve sanatsal değerlerini alamadıklarını gözlemledik. Örneğin: Dr. Hayfa Arabiyye'nin *el-Kinayetu fi'l-Belağati'l-Arabiyye* adlı yüksek lisans tezinin ilk sayfalarında: "Konumuzun alanını Kur'ân-ı Kerîm ve eski Arap şiiri çerçevesinde ele aldım" diyerek,

Hız. Peygamber (s.a.s)'in hadislerine yer vermemesi, alanda yazılmış bir eser olması bakımından ne kadar eksik bir durum olduğunu ortaya koymuştur.

Üçüncüsü: Kinâyenin sosyal hayata dönük didaktikliği konusuna işaret eden Dr. Hayfa Arabiyye'nin yüksek lisans tezi ile Ahmed Yasûf'un *es-Sûretü'l-Fenniyye fi'l-Hadisi'n-Nebeviyyi's-Şerîf* adlı eserlerinde, sosyal açıdan kinâye üzerinde yeterince durulmadığını, genel anlamda ise mahremiyet^[1] konularını inceleyerek durumu örneklemeye çalışmışlardır. Hâlbuki kinâyenin sosyal hayata katması gereken didaktikliği yeterince ele almamış oldukları gözlenmiştir.

Bu araştırmamızda ortaya koymak istediğimiz şey; hadislerde mahrem ve sosyal bakımdan kinâyenin didaktiklik özelliklerini ortaya koymakla beraber, bunun sadece hadisteki kinâyelere özgün olmadığı, ötesinde birtakım amaçlar taşıdığını vurgulamaktır. Didaktik terimini, belağat kitapları çerçevesinde açıkladıktan sonra kinâyenin didaktikteki rolü ve işlevini anlatmaya çalışacağız. Kimi hadislerde bulunan didaktikleri çıkartıp, onlarda kastedilen amaçları beyan ederek ona eşlik eden anlamları ortaya koymaya çalışacağız. Konuyu şu dört ana başlık altında inceleyeceğiz:

- A. Kinâye ve didaktik kavramlarının sözlük ve terim anlamları.
- B. Kinâyenin, dilin didaktikliğindeki rolü.
- C. Mahremiyet açısından Hadis-i Şeriflerdeki kinâyeli ifadelerden örnekler.
- D. Sosyal hayat bakımından Hadis-i Şeriflerdeki kinâyeli ifadelerden örnekler.

Belağatin temel konularından biri kinâye olunca, ele alınacak hadislerin sahih olması ve Hız. Peygamber (s.a.s)'in kendi lafızlarına sahip olduğu düşünülen hadislere ulaşmamız özellikle özen gösterilmesi gereken bir konudur. Hadisin incelenmesinde en önemli konu, rivayetleri inceleyip birbirleriyle mukayese etmek olacaktır. Çünkü edebi çalışmada en önemli şey lafzın kendisinin özne olmasıdır.^[2]

Bütün bunlar anlatılırken karşılaştırma ve betimleme/tasvir yöntemleri izlenmiştir.

[1] Emrah Dindi, "Kur'an'daki Mahremiyet İlkelerinin İslam Öncesi Cahiliye Kültürüyle Diyalektik İlişkisi", *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1436/ 2015), 2/341-388.

[2] Nurettin İtır, *İlmu'l- Hadis ve'l-Dirasatu'l- Edebiyye* (Halep: Halep Üniversitesi, 1406/1986), 65.

1. KİNÂYE VE DİDAKTİĞİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMLARI

1.1. Tehzîb (Didaktik)

İbn Fâris'e göre: "(ه.ذ.ب) bir şeyin kusurlarından arındırılmasına işaret eden söz demektir. Bir şeye (شيءٌ مهذبٌ) denildiğinde, o şeyin kusurlarından ayıklanması anlamına gelmektedir." (تهذيب) kelimesinin aslı (الإهداب)'tan türemiş olup; koşma ve uçmakta hızlı hareket etmek anlamlarına gelmektedir. Diğer bir kullanımı (مرَّ الفرسُ يُهذبُ) "At hızlıca geçti" şeklinde yani tutması imkânsız anlamına gelmektedir.^[3]

Lisanu'l-'Arab'ta, (تهذيب) kelimesinin, Ebû Cehil karpuzunu yemek isteyen kiu şiye lezzetli gelebilmesi için, Ebû Cehil karpuzunun kendi yağından ayıklanarak acısının giderilmesine denmiştir. (القدح) "fal okunun" yontulmasına "budamak" anlamında (التشذيب) denilip sonrasında (التهذيب / ince işlenmesine) dendiği gibi bir tanımlama olmuştur.^[4]

(التهذيب) kelimesinin belağatteki kullanımına gelince; Üsâme b. Munkız (ö. 584/1188) el-Bedi'ü fi Nakdi's-Şi'r eserinde (التهذيب والترتيب) diye bir başlık atarak: "Bil ki, (التهذيب والترتيب) demek lafızdan önce anlamın, şiirden önce kafiyelerin oluşmasına denir. Kaba söz yerine uygun (fasih) sözler, kötü söz yerine şirin ve nazik sözlerin kullanılmasına denir. Kişinin ruh hali sıkın ya da morali bozussa nesir ya da şiir söylemek imkânsız hale gelir. Şayet kaba söz söylenecekse bile kıymetli bir şeyin değersizleşmesi anlamına gelir ki, anılar üzerinde düşüncelerin yığılıp artmasına, üzerinde baskı ya da olumsuzluk olup yok olmasına denir, demiştir.^[5]

İbn Hicce el-Hamevî^[6] *Hizânetü'l-Edeb* adlı eserinde: "(التهذيب); kelamın, ister nazım ister nesir olsun irat edildikten sonra tekrar gözden geçirilmesi, düzeltilmesi, gerekirse ekleme ve çıkarma yapılmasına, değişmesi gerekeni değiştirerek silinmesi anlamlarına gelmektedir." Belağat ile ilgilenen âlimler de bu kelimeye özel bir konum atfederek, onun düzenlenmiş manasında bir niteliğe sahip olduğu söylemektedirler. (التهذيب) aynı zamanda Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın *Havliyyât* şiirlerinde yoğun olarak kullandığı bir üsluptur.^[7]

[3] Ahmed b. Faris b. Zekeriya, *Makayisu'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Harun (Beirut: Daru'l- Fikr, 1399/1979), "hezebe" 6/45.

[4] Cemaluddin Muhammed b. Manzûr, *Lisanu'l- Arab* (Beirut: Daru Sadır, ts.), 1/782.

[5] Üsâme b. Mürşid b. Alî b. Mukalled b. Nasr b. Münkız, *el-Bedi'ü fi Nakî's-Şi'r*, thk. Ahmed Bedevi ve Hamid Abdülmecit (Kahire: Matbatu'l-Belâfî el-Halebî, 1380/1960), "hezebe", 295.

[6] Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh b. Hicce el-Hamevî (ö. 837/1434). Nasuhi Ünal KARAASLAN, "İBN HİCCE", *TDV İslam Ansiklopedisi* (09 Temmuz 2023).

[7] İbn Manzûr, "keneve", 5/139.

1.2. Kinâye

Sözlükte; bir şeyi kastederken başka bir şeyden bahsetmektir, denilmiştir.^[8] İbn Fâris'e göre:” (ك.ن.ى) harfleri, *bir kişi hakkında bahsederken tevriye yapmaya denir. (كُنيت عن كذا) ifadesi; ona işaret eden başka bir şeyden bahsetmektir, denmiştir.*^[9] İfsah etmek; açmak, genişletmek kelimelerin zıt anlamlısı olarak kullanılan^[10] kinâye, üç durum için kullanılmaktadır. Birincisi; gizlemek ve örtmek anlamında kullanılan (التعمية والتغطية) 'dir.^[11] Örnek; kişi, sevdiğinin isminin herhangi bir kişi tarafından bilinmesini istemiyor ve bunu başka bir kelime ile ifade etmek istiyorsa buna “*kinâye yapmak*” denir. İkincisi: Nâhoş ve kötü/kaba lafzı söylemekten kaçınmak için ona delalet eden başka bir lafzı kullanmaya denir. Örneğin: Kur'ân-ı Kerim'de (الجماع) “Cinsel İlişki” kelimesinin yerine (الرفث) şeklinde kullanımı yapılmıştır. Üçüncüsü: (التفخيم والتعظيم) abartma ve yüceltme anlamlarında kullanılmıştır. Bir kişinin saygıyla anılan bir lakabının kullanılması da buna örnek olarak verilebilmektedir.^[12]

Terim olarak kinâye^[13], “*Bir şeyi açıkça zikretmeyip zikredilenden zikri terkedilene intikal edilebilmesi için o şeyin lâzımını zikretmektir. Bir adama (رجل طويل النجاد) (Adamın kılıç kılıfı/kemeri uzundur) denildiğinde boyu uzun adam kastedildiği anlaşılır.*”^[14] (النجاد) kelimesi, kılıcın kemeri/kılıfı anlamında kullanılmıştır. Buna göre kılıcın kılıfının uzun olması ona denk gelen kinayeli anlatımında “*uzun bir adam olması*”dır. Böylece lâzım ile *melzûm* aynı anlamda kullanılmış^[15], (طويل النجاد) ifadesinde *melzûm* zikredilmeyip, ona delalet eden *lâzımın* irat edilmesidir. İspatı güçlendirmek için *melzûm* zikredilmemiştir.^[16] Kesin bilinmesi gereken şey, kinâyenin sözlük anlamının terim anlamından daha kapsamlı olduğudur.^[17]

[8] İbn Faris, “hezebe” 6/45.

[9] İbn Faris, “keneve” 5/139.

[10] Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn* (Beirut: Darü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1430/2009), 2/3.

[11] Mustafa Öztürk, “Kur'an Dilinde Örtük Anlatım: Kinâye ve Ta'rîz”, *ÇÜİF Dergisi*, 3/2 (Bahar 2003), 213-234.

[12] Muhammed b. Yezîd el-Müberred, *el-Kâmil fi'l-edeb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadıl İbrahim (Kahire: Daru'l- Fikri'l- Arabiy, 1418/1997), 2/215-216. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk. Abdülhamit el-Hindavî (Beirut: Darü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1421/2000), 515.

[13] İbrahim Sürücü, “Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İsti'âre ve Kinâye”, *BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dergisi*, 5/1 (Haziran 2016), 207-230.

[14] Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk. Abdülhamit el-Hindavî (Beirut: Darü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1421/2000), 515.

[15] Nejdet Gürkan, “Arap Eebiyatında Kinâye Sanatının Konumu”, *SDÜİF Dergisi*, 8 (ts.1998), 231-251.

[16] Abdülkahir el-Cürçani, *Delâ'ilü'l-'icâz'da*, thk. Muhammed Reşid Rıza (Beirut: Daru'l-Hilal, 1407/1987), 57.

[17] Anvallah Enes Ateş – Abdullah Aydın, “Hadislerde Kinayeli Kullanım”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2019), 490-514.

2. KİNÂYENİN, DİLİN DİDAKTİĞİNDEKİ ROLÜ

Melzûm olanın *lâzım* ile bürünmesi ilkesine gelince, bina edildiği yapı sebebiyle kinâyenin didaktikteki rolü oldukça önem arz etmektedir. *Melzûmun* bürünme ilkesi; *melzûmun* kötü, çirkin, nâhoş anlamda olup *lazım* ile aynı anlamda bulunması, ona delalet eden başka bir sözle işaret edilmesi sonucunda nahoş lafzın irat edilmesinden kaçınılmasıdır. Bazen de *melzûm* kötü, çirkin anlamda olmayıp ondan daha uygun bir söz söylemek adına hoş anlamda olması yönüyle de kinâye sanatı yapılmaktadır. Birinin adıyla ona hitap etmektense, soyadıyla hitap etmek buna örnek olarak verilebilir.

el-Munâvî (ö.1031/m.1622) (هـ) kelimesi için *lazım-melzum* bağlamında; “*Erkeğin cinsel organını zikredin, kadının organını ise erkek organı gibi zikretmeyin. Çünkü bu tür bir kullanım kötü ve kaba bir lafız olarak anlaşılacaktır.*”^[18] Devamında el-Munâvî, “*Küçümsenmesi, çirkin ve kaba ifadelerle kınanması gereken insanlara bu şekilde hitap etmek mümkün iken,*^[19] *örf-adetleri ihya etmek adına lânet etme, sövme, kötülük yapma, alay etmek gibi eylemlerin kimin tarafından yapıldığı önemli değildir. Ancak bu tür eylemler ortaya koyanların câhiliyeye mensup kimseler olduğu da açıktır. O halde ona, atalarının putperestlik, şarap içme ve diğer nahoş şeyleri kinaye*^[20] *olarak zikretmeyin, açık bir şekilde anlatın ki insanlar bundan vazgeçsinler,*”^[21] der.

Übey b. Kab’tan gelen rivayette bu olay daha farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Câhiliye döneminde bir kişi babasından bahsetmeksizin, atalarının nahoş adetlerinden bir kısmını hatırlatıp, insanların ona dönüp ona baktığını fark edince: “*Ben sizin aklınızdakileri tahmin edebiliyorum ancak söylediklerimden başka bir şey söyleyemem. Zira Rasulullah (s.a.s), bize:*” *Kim cahiliye adetleri ile övünürse ona babasının cinsel organını hatırlatın ve sakın ha bununla övünüp kibirlenmesin,*”^[22] *Diye emretmiştir.*

“Cinsel organ” anlamına gelen (هـ) kelimesi^[23], erkeğin özel anlamda cinsel organı anlamında kullanılmadığı gibi kadının da cinsel organı anlamına gelme-

[18] Abdür-rauf el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Şağîr* (İskenderiyye: el-Mektebet't-Ticariyye el-Kubra, 1356/1937), 1/357; Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi el-Selefi (Musul: Mektebetu'l-Ulûm, 1403/1983), 1/198.

[19] el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr*, 1/381. Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *Nihâyetü'n-Nazar fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk. Mahmud el-Tanacî ve Tahir ez-Zavî (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, 1383/1963), 5/278.

[20] Üzeyir Tuna, “Kinaye Kavramının Kapsamı”, *BÜİF Dergisi*, 4/8 (Aralık 2018), 23-35.

[21] el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr*, 1/357

[22] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, 1412/1991), “Utey b. Dumre el-Sadî 'An Ebi Ka'b”, 20727, 20728.

[23] Hüseyin Kahrâman, “Hadislerle Göre Cinsel Organa Dokunmanın (Messül'l-Ferc) Abdeste Etkisi”, *UÜİF Dergisi*, 19/1 (Ocak 2010), 111-142.

mektedir. Kinayeli bir cümle ya da ifadeyi kullanma^[24] *lazım/melzum* ilişkisi bağlamında (هَنْ أَبِيه) babasının “şeyi” anlamında kullanmak gerektiği vurgulanmıştır.^[25] Burada (هَنْ أَبِيه) sözü ile kinayeli olarak asabiyet, aşiret ve kavim ile övünmek anlamları verilmiştir. Ayrıca Araplarda şöyle bir atasözü de bulunmaktadır: “(من بطلَّ هَنْ أَبِيه يَنْتَقُ بِهِ)” *“Kimin babasının cinsel organı/Hen uzun olursa onunla konuşmuş olur.”* el-Meydanî (ö.518/1125); *“Bu ifade; kişinin kardeşlerinin çok olması, güçlenerek, izzet sahibi olması”*^[26] anlamına geldiğini söylemiştir.

Belâgat ilmiyle uğraşanlar bu kinayeli ifadeden kastedilenin aslında; *Nahoşluk anlamı taşıyan bir lafzın yerine daha iyi bir lafız koymak*, anlamına geldiğini söylerler. Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038), *Fıkhü'l-Luğa* adlı eserinde Kinâyeye müstakil bir bölüm ayırarak; *“Zikredilmesi Nahoş Olan Bir Kelimeyi Daha İyi Bir Kelime İle Değiştirerek Kinaye Yapma”*^[27] başlıklı bölümünde konuyu izah ederken, *“Arapların Kinâyeye sanatına sarılmalarının yaygın bir kullanım olduğunu herkesçe malum bir konudur”*^[28] der. Seâlibî (ö. 429/1038), Kur’ân-ı Kerîm ve birçok yetkin kimseden örnekler vermiştir. Bu örneklerden bir tanesi de şöyledir: (حَزَتْ لَكُمْ فَاتُوا حَزَنَكُمْ أَيْ شِئْتُمْ بِنِسَائِكُمْ) *“Kadınlar sizin ekeneğinizdir; ekeneğinize nasıl isterseniz öyle yaklaşın”*, ayeti celilesin de (حَزَتْ) kelimesi *cinsel ilişki* anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Seâlibî, hadiste geçen: (رَفَقًا بِالْقَوَارِيرِ)^[29] *“Kristallere dikkat et!”*, ifadesinde (القوارير) kelimesi *“kadınlar”* anlamında kullanıldığını, belâgat sanatında kinaye için^[30] (بِه حَاجَةٌ لَا يَقْضِيهَا غَيْرُهُ) *“Onda öyle bir ihtiyaç var ki kendisinden başkası onu gideremez”*, ifadesinde (حَاجَةٌ) kelimesinin namaz dışındaki abdest anlamı çıkarıldığını” söylemiştir.

(آلِي يَمِينًا، ذَكَرَ فِيهِ حِرَائِرُهُ) *“Hür kadınlar için “yemin etmesi”, ifadesinden hür kadınların boşanması anlamı”* verildiğini; (هُوَ مِنْ قِرَاءِ سُورَةِ يُوسُفَ) *“O, Yusuf sûresinin okuyucularından biri mi?”*, sözü ile kinaye ve hazifli ifadenin sonucundan, kişinin çarşı-pazarda Yusuf suresini *çok okuması* ya da *çokça soru sorması* anlamında kullanıldığı söylenmiştir. (تَرْبِيَةِ الْقَاضِي) *“Hâkimin terbiyeli”* ifadesi ile kinayeli bir anlatım yapılmış olup, *üvey çocuk* kastedilmiş; yüksek mertebeli insanlar,

[24] Galip Yavuz, “Kinayeli Anlatımın Yorumsal Değeri”, CÜİF Dergisi, 10/2 (Aralık 2006), 375-383; Ferit DİNÇER, “Kur’an’da Kinaye ve Ta’rîz Sanatının Kullanma Nedenleri”, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/26 (Nisan 2021), 45-63.

[25] İbnü'l-Esîr, *Nihâyetü'n-Nazar fî Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser*, 5/278. İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “henen”, 15/396.

[26] Ahmed b. Muhammed, *Mecma' u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhittin Abdülhamit (Beyrut: Daru'l-Marife, 1416/1995), 2/300.

[27] Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî, *Fıkhü'l-Luga*, thk. Mustafa el-Sakka (Beyrut: Daru'l-Fikri'l-Arabi, ts.), 386

[28] Seâlibî, *Fıkhü'l-Luga*, 386.

[29] Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, İrşâdu's-Sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî, thk. Muhammed Abdülaziz el-Halidî (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1441/2020), “Edeb”, 116 (No. 2610).

[30] Hüseyin Esen, “Fıkhta Ta’rîz ve Kinâyeye Kullanımı”, *Marife Dergisi*, 6/1 (Mayıs 2006), 213-230.

krallar, amirler, prensler için de (انتقل إلى جوار ربه ، واستأثر الله به), “*Rabbinin yanına geçti. Allah, onu özel olarak seçti*” ifadesi ile başkan, hükümdar ve kral benzerlerinin ölümleri kinayeli olarak haber verilmesi bunlara birer örnektir.^[31] *Rabbinin tarafına geçti* gibi örnek tabirler, uygun olmayan ifadenin üzerini örtme amacı taşıyan kinayeli anlatımlara güzel bir örnek olarak verilmiştir.

Günümüz araştırmacıları, kinâyenin didaktik görevine dikkat çekerek konuya ayrı bir önem atfetmişler. Dr. Heyfa Arabiya; “*Araplarda namus, ırz^[32] meselesinde hassasiyet gösteren kadınların, özellikle açık bir şekilde bahsetmeyi reddetdiklerini, kinayeli ifadelerle sosyal hayata dair didaktik biçiminin araştırılması gerektiğini vurgulamıştır.*”^[33] Dr. Ahmed Yasûf’ta bu konuda: “*Hadislerde kinâyenin imge olarak kullanılması önemli bir sanatsal durumdur. Kinâyenin didaktik vasfa sahip olması onun imgesel bir unsur ya da sosyal bir etken olarak kullanımı özellikle önem arz etmektedir. Hadislerde kinâyenin imge olarak ikinci vazifesi de sosyal hayatı, örfü ve adetleri toplayan bir arşiv konumunda olmasıdır.*”^[34], der. Hadislerde kinâyenin bu şekilde kullanılması, didaktiği amaçlaması ve ifadelerin zenginliğiyle sınırlı değildir. Tam tersine didaktik amacı taşıyan her kinayeli ifadenin sayı ve sınır konulmaksızın araştırılması gerektiğini düşünüyoruz. Sosyal yaşamda mahrem noktasından didaktiğe, iki yönden bakılabilir. Bunların birincisi haya duygusu, diğeri ise edeptir.^[35] Bu ikisinin bileşeni ile İffet kavramı ortaya çıkmaktadır.^[36]

2.1.Mahremiyet Açısından Hadis-i Şeriflerdeki Kinâyeli İfadelerden Örnekler

1- Hz. Peygamber (s.a.s)’in, Hz. Ayşe annemize (كُتِبَ عَلَيْكَ مَا كُتِبَ عَلَيْهِنَّ) “*Onlara yazılan şey sana da yazıldı*”, *hadisindeki* (ما) kelimesi, (حيض) yani adet anlamında kinayeli bir kullanımdır. Bu hadis, Hz. Ayşe’nin, (لا أصلي) “*Namaz kılmam!*” cümlesine cevaben Hz. Peygamber (s.a.s)’in cevap niteliğinde söylediği bir ifadedir.

[31] Seâlibî, *Fıkhü’l-Luga*, 386.

[32] Selahattin Fettaoğlu, “Mahrem, Na-Mahrem, İffetve Namus Kavramlarının *Din, Gelenek Ve Ahlak Bağlamında Semantiği Ve Kur’an’da Kullanış Biçimleri*”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1436/2015), 1/117-128.

[33] Heyfa Arabiyye, *el-Kinâye fi’l-Belağati’l-Arabiyye Beyn’l-Nazariyye ve’l-Tatbik* (Halep: Halep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1412/1991), 193.

[34] Ahmed Yasûf, “el-Suretü’l-Fenniyye fi el-Hadisî’n-Nebeviyyi’ş-Şerif”, (Dımaşk: Daru’l-Mektebi, 1427/2006), 252.

[35] Murat Demirkol, “Mahremiyet Algısının Oluşumunda İffet Erdeminin Rolü”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 2/195-204.

[36] Hüsamettin Erdem, “Mahremiyet, İffet ve Hayâ İlişkisi”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 1/53-66.

Hız. Ayşe bir rivayetinde: “Hac aylarında hac ibadetini yapmak üzere Hz. Peygamber (s.a.s) 'le yola çıkmıştık ve Serif^[37] diye adlandırılan bir yere gelmiştik. O esnada Hz. Peygamber, ashabına: (مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَأَحَبُّ أَنْ يُجْعَلَهَا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلَا) “Kimin yanında Hac için kurban edeceği kurbanlığı yoksa o zaman yapacağı ibadet umre olsun, kurbanı varsa o zaman umre değil, Hacc'ını tamamlasın”, şeklinde hitap ederek; Hz. Peygamber (s.a.s) 'in kurban kesecek düzeyde mali gücü olan sahabeleri vardı. Onlar umre yapmayarak hac görevlerini yerine getirmişler. Hz. Peygamber odama girdiğinde bende ağlıyordum. Bana “seni ağlatan şey nedir?” diye sorduğunda, “Ashabına dediğini duydum ve umre yapmaktan engellendim” diye cevap verdiğimde, “senin durumun ne ki?” diye sorar. Ona “namaz kılamıyorum!” dedim. “Kaygılanma, sana yazılan Âdem'in kızlarına da yazılmıştır, sen hac ibadetini yap Allah kabul etsin”, buyurmuştur. Daha sonra Allah sana umreyi nasip eder, diyerek Minâ muntakasında Muhassab'a vardık. Rasulullah, kardeşim Abdurrahman'ı çağırıp “Kız kardeşini al ve Harem'e götür, tavafinızı yaparak yanına gelin” diye talimat verir. Tavafımızı yaptıktan sonra gecenin bir vakti yanına vardık. “Bitirdiniz mi?” diye sorduğunda “Evet” dedim. Ashabına haber vererek oradan hareket etmelerini istediğinde, insanların bir kısmı oradan ayrılmış bir kısmı da sabah namazından önce tavaflarını yaparak Medine'ye dönmüşlerdi.”^[38] Buyurmuştur.

Buhârî'nin (ö. 256/870) bu rivayeti, Eflah b. Humeyd (ö. 156/772), el-Kasım ve Hz. Ayşe'den gelmektedir. Diğer bir rivayette ise, kinayeli ifade kullanmadan doğrudan (حيض) kelimesinin açıkça kullanılmasıdır. Büyük bir ihtimalle Abdura rahman, fikhî bir hüküm açısından olayı ele almak istemesi nedeniyle kinâyeye yapmadan (حيض) kelimesini olduğu gibi zikretmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadınlar mahrem konulardan bahsederken utangaçlık ya da hayaları^[39] sebebiyle kocalarına âdet dönemlerini haber vermek istediklerinde kinayeli ifadeler kullanırlardı. Bu tavır erkekler içinde söz konusudur.^[40] Bunu ifade ederken Eflah'ın rivayetindeki Hz. Peygamber (s.a.s)'in (... كُتِبَ عَلَيْكَ مَا كَتَبَ عَلَيْهِنَ...) sözünü, kinayeli anlatım için delil olarak kullanmıştır.

İmam Bedruddîn el-'Aynî (ö. 855/1451) Hz. Ayşe'nin (لا أصلي) sözü için şöyle demiştir: “Bu cümle, (حيض) kelimesinin yerine zarif bir şekilde kinâyeli kullanıldı-

[37] Serif, Mekke'den altı milden daha uzak bir yer. Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Daru'l-Fikir, ts.), 3/212.

[38] Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Dimaşk: Daru'l-Feyha, 1420/1999), “el-Muemiru İza Tafe...”, 1788.

[39] Yahya Turan, “İletişim Araçlarının Mahremiyet Algısını Şekillendirmedeki Rolü”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 2/ 11-33.

[40] Nasiruddin Mazharî, “Afganistan'da Mahremiyet Algısının Sosyal Yaşamda Yansımaları”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 1/361-373.

ğı açıktır.”^[41] Hz. Peygamber'in âdet (حيض) kelimesi yerine İsm-i Mevsul'lü bir edatı cümlede kullanmasına (الموازنة الفنية), *sanatsal denge* denmiştir. Hz. Ayşe, açık bir şekilde adet kelimesini kullanmaktan çekindiği için, Hz. Peygamberde ona kinayeli bir cevap vermiştir. Hz. Peygamber'in kinayeli cevabı hem Hz. Ayşe'ye hem de onun durumunda olan kadınlara teselli mahiyetinde cevaptır. Hz. Ayşe'nin kinâyeli kullanımına karşılık, Rasulullah'ın ortaya iki belağat sanatlı cevabı meydana gelmiştir.

Sehl b. Sa'd'ın rivayetinde, Hz. Peygamber (s.a.s): “بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنْ” (لَهُ الْجَنَّةُ مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا كَرِهَتْ) “Kim bana iki çenesi (dili) ile iki bacağı arasındakini (üreme organını) koruma sözü verirse, ben de ona cennetin sözünü veririm.”^[42] Buyurmuştur.

Ebu Ömer b. Abdilber en-Nemerî (ö. 463/1071) *et-Temhîd* adlı eserinde: “Belli ki (مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ) ifadesinden kastedilen şeyin insanın dilidir. (وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ) ifadesi ise cinsel organıdır.”^[43] Der. İbn Abdilber en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *el-İstizkâr* adlı eserinde bu iki organ için, onların büyük günah işlemek için en önemli etkenler olduğunu vurgulayarak: “Ağızdan, küfür kelimesi, namuslu kadınlara iftira atma, Müslümanların namusuna hakaret, şarap içmek, faiz yemek ve haksız yere yetim malını çalmak; üreme organında ise zina ve eşcinsellik vardır. Bunlardan uzak duran öldürülmekten uzak durmuş olur,”^[44] dedi. Evet, bu iki organ helâka götüren, doğal şehvetlerin iki esasıdır. Bunların ikisi cennetten çıkma sebebi olduğu gibi aynı zamanda onları koruyarak, cennete girme sebebidir.

İmam Münâvî (ö.1031/1622), *hadiste dilin cinsel organdan önce zikredilmiş olmasının sebebini* izah ederken; dilin özel bir organ olduğu ve kalbe yakın olması nedeniyle kalpte bulunan her şeyi yansıtır. Yalan söylese kalpte yalan var demektir, boş işlerle uğraşsa kalpte karanlık meydana gelir ve bu karanlıklar üst üste gelerek katmerleşir,^[45] diyerek olayı izah etmiştir.

Dr. Ahmet Yasûf, bu tür edebi sözlerin Arapların dil zevkine uyumlu olması, didaktik ve hoş lafızlar bakımından önem arz ettiğini; “İki çenesi ve iki bacağı arasından kastedilen şeyin duyuşsal anlamı, hayvana yapılan dizginleme ve hadım etme durumuna benzer. Hayvanın ısırması ve vaktinde yemesi için dizgin-

[41] Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-Karî Şerhu Sahih el-Buhârî* (Kahire: İdaretü'l- Tiba'a el-Muniriyye, ts.), 10/125.

[42] Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Hifzu'l-lisan”, 6474.

[43] Bu kelimelerde (ضمين وتكفل وتوكل) ihtilaf vardır, ancak Kinâyenin yeri ihtilaflı değildir.

[44] İbn Abdilber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdulkebir el-Bekri (Fas: Vizaretü Umumi'l- Evkaf ve's-Şûni'l-İslamiyye, 1387/1967), 5/62

[45] İbn Abdilber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, thk. Salim Ata ve Muhammed ali M'avvad (Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000), 8/565.

leme yapılması ve hadım yapılması suretiyle cinsel ilişki yapamaması bu olaya bir benzetmedir. Hadis, bir yönüyle bize şunu göstermektedir; Müslüman dinin emirlerini yerine getirmede göstereceği hassasiyet, hayvan gibi dizginlenme ve hadım edilmeye mecal bırakmayacak düzeyde bir ölçüttür”^[46], diyerek açıklama yapmaktadır.

İki mevsuf için (بين/ما) ifadelerinin kullanılması, temelde iki kinâyeli ifadenin belâğat açısından *Beyan ve Me’ânî* ilimlerini bir araya getirmesi önemli bir konudur. Şeyh Abdurrahman Hasan Habenneke (ö. 1398/1978), İsm-i Mevsûl’ün yapı olarak kullanılması; “Konuşan kişinin edep ve iffeti nedeniyle müstehcen bir lafzı zikretmemesi, bu lafzı açıkça söylememesi, İsm-i Mevsûl ile yapılan vasfin, hem anlamını yeterli kılması ve hem de beyanın gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu yöntem müstehcen, nâhoş ve dinleyicilerin kulağına ağır gelmesi muhtemel sözlerin ağızdan bu şekilde çıkmasını engellemiştir”^[47], dedikten sonra bu hadisi zikretmiştir.

(ما بين لحييه) kinâyeli ifadesinin aslında ilk kullanılan (ما بين رجلية) ifadesinin üzerinde temellendirildiğini varsayalım. Lafzın açıkça zikredilmesinde bir sakınca olmamakla beraber, konuya farklı açıdan bakıldığında *cinsel organ ve dil lafızları bakımından açık bir şekilde söylenmemiş olması, belâğatta bulunan Mecâz-ı Mürsel sanatının icra edilmesiyle ilgilidir*. İbn Fâris’e göre: “ف.ر.ج.” harfleri bir araya geldiklerinde, bir şeyin açılması, ayrılması anlamında kullanılmıştır, der.”^[48] Bu sebeple uylukların arasında bulunan organa (فرج) denmiş ve Araplarca çokça kullanılan mecaz bir ifadedir.^[49]

Bu kinâyenin eğitici yönüne bakacak olursak, (ما بين.. وما بين..) yapısında birçok özellik bulunmaktadır. Bu iki lafız sanki o iki organı sınırlandırmayı, hapsetmeyi ve güçsüzleştirmeyi özel olarak hedeflemiştir. Mesele, lafzın açık bir şekilde cinsel organa delalet etmesiyle ilgili değildir. Aslında hadislerde var olmayan ve cinsel tasvirlerden kaynaklanan shevi duyguların uyanmaması amaçlanmıştır. Belâğat âlimleri bu meseleye dikkat çekerek, Ebu’t-Tayyib el-Mütenebbî (ö. 354/965)’ye ait olan ve cinsel ifadeler içeren şu şiirini kınamışlardır:

[46] Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî, *et-Teysîr bi-serhi'l-Câmi'i's-sagîr* (Riyad: Mektebetü'l- İmamî's-Şafi'i, 1309/1988), 2/869.

[47] Yasûf, *el-Suretü'l-Fenniyye*, 267.

[48] Abdurrahman Hasan Habenneke, *el-Belagatü'l-Arabiyye Üsûsiha ve ulumiha ve Fununiha* (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1417/1996), 1/430-431.

[49] Ramazan Araz, “Hanefî Mezhebi Literatüründe Kinaye ve Mecaz İlişkisi”, *Dicle İlahiyat Dergisi*, 23/2 (Ocak 2020), 246-264; Hafsa Kesgin, “Belâğat İlmindeki Mecâz-Kinâye Kavramlarının Fıkhî Hükümlere Etkisi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/11 (Ekim 2016), 257-283; Cüneyt Maral, “Taberi Tefsiri'nin Belâğî Yönü (Teşbih, Kinâye ve Mecâz)”, *BÜİF Dergisi*, 1/1 (Haziran 2017), 9-20.

[50] *إِنِّي عَلَى شَعْفِي بِمَا فِي حُمْرِهَا لِأَعْفُ عَمَّا فِي سِرَاوِيَلَاتِهَا*

“ Benim tutkum onun peçesinin altındaki içindir, yoksa tumanlarındakine tenezzül etmem”.

el-Askerî (ö.400/1009) Mütenebbî'nin yaptığı bu kinâyeli anlatımı, kinayeli anlatımların en kötüsü olarak niteleyerek; “*Bazı yaşlıların fuhuş yapması, güya iffeti lafızları kullanmasından daha hafiftir.*”^[51]

Mütenebbî'nin (عَمَّا فِي سِرَاوِيَلَاتِهَا) ifadesinde yaptığı kinâyeli anlatım, açık bir şekilde (حَمْرٌ) yani *kadın cinsel organı* anlamına gelen kelimenin kullanılmasından daha ağır bir ifadedir. Zirâ bu ifade ya da imgenin bu şekilde kullanılması kişinin zihin ve hayal dünyasına kattığı şehevî duygular daha yoğundur. Bu tür kullanımların hadislerde bulunması dinin vermek istediği ahlaki öğretileri bakımından doğru kabul edilmemiştir.

2.2. Sosyal Açıdan Hadis-i Şeriflerdeki Kinâyeli İfadelerden Didaktikliğe Örnekler

1- Leys b. Sa'd, İbn Şihâb, 'Urve ve Hz. Ayşe'den gelen rivayete göre: “(مَنْ دِينَنَا شَيْئًا مَا أَطْرُقُ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ) *Bu iki kişinin dinimizden bildikleri herhangi bir şey yoktur*” sözünün ardından Leys, bu konuya açıklık kazandırmak adına; “*Bu iki adam münafık idiler*”^[52] Demiştir.

İbn Hacer (ö.852/1449); bu iki adamın kim oldukları hakkında bir bilgi vermediğini, ed-Davûdî (ö.945/1539)^[53] ise Leys'in açıklamasının kapalılığı ortadan kaldırdığını nakletmiştir.^[54]

Sözün bu şekilde söylenmesinin ardında iki sebebin olduğu anlaşılmaktadır:

Birinci olasılık; Hz. Peygamber (s.a.s)'in, bahsedilen iki kişi hakkında bilgisinin olduğu, hadiste zan gibi duran ifadenin daha açık bir şekilde anlaşılması için Leys'in bu açıklamayı yapmış olmasıdır.

[50] İbn Faris, “ferc” 4/498.

[51] Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî, *Divanu Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî Bişerhi ebu'l-Beka el-Ukberî*, thk. Mustafa el-Sakka vd. (Beyrut:Darul-Marife, 1400/1980), 1/226.

[52] Hasan b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Kitab es-Sina'atayn*, thk. Ali el-Becavî ve Muhammed Ebu'l-Fadıl İbrahim (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1419/1998), 370. Şemsuddin Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Siyeru 'A'Lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Araut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risale,1414/1993), 16/197,16/511.

[53] Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Ahmed el-Misrî ed-Dâvûdî, Ali Rıza TEMEL, “ DÂVÛDÎ, Muhammed b. Alî”, TDV İslam Ansiklopedisi (09 Temmuz 2023).

[54] Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki (Dımaşk: Daru'l-Feyha, 1420/1999), “Ma Yekunu Mine'z-Zan”,6068.

İkinci olasılık; Buradaki zannın, şüphe olarak kabul edilmesi, İbn Hacer'in şu sözüne isnat edilmiştir: "Bu, hakkında konuşulması günah olan yasak bir zan olmayıp, Müslümanları uyarmak adına bu iki adamın durumunun ifade edilmesidir. Aslında dinine, ırzına sahip çıkan bir Müslümanın böyle bir açıklama yapmaması, caiz değildir."^[55]

Müslüman bir insanın, İslam yurdunda yaşadığı halde din hakkında hiçbir şey bilmemesi, çoğu zaman münafıklık göstergesi olarak algılanmıştır. Münafığa, münafık lafzı ile kinâye yapmak doğru olmayan bir davranıştır. Kinâyeli ifadeler kullanmak, sözün güzel ve iyi anlaşılmasını sağladığı gibi, zekâ ve politik tavırlı olmayı da gerektirir. Kinâyeli ifadeler aslında münafığın ne kadar politik davranıldığını, bu sebeple şerhlerini söndürmek ve riya sorunlarını en aza indirmek için, bilgisizliklerinden dem vurarak, devlet başkanı gibi birinin münafıkların münafıklığını açıkça ilan etme yolunu tercih etmemesi akıllıca bir yöntemdir. Eskilerin şöyle bir sözü vardır: "Akıllı kişi, aslında gaflette imiş gibi görünen zeki adamdır."^[56]

2- Şa'bî, Bera' b. Azib'den şöyle bir rivayette: "Hz. Peygamber (s.a.s) Kurban Bayramı namazından sonra hutbede; "Kim bizimle namaz kılmış ve bizimle kurban ibadetini yapmışsa, o kişi doğru bir şekilde ibadet etmiş olur; kim de namazdan önce kurbanını kesmişse, kurbanını kesmiş sayılmaz" buyurmuştur. Bera' b. Azib'in dayısı Ebu Burde b. Nîyar şöyle demiş: "Ey Allah'ın Rasulü, bugünün kurban günü olduğunu bildiğim için namazdan önce koyunumu kestim. Evimde kesilen kurbanların ilkinin benim kurbanımın olmasını istediğim için buraya gelmeden önce koyunumdan yedim" deyince, Hz. Peygamber (s.a.s) ona: "Senin koyunun et için kesilen bir hayvandır" diye cevap vermiştir. Burde b. Nîyar: "Ey Allah'ın Resulü, iki yaşını tamamlamayan bir oğlağımız var ve bu bana diğer iki koyundan da sevimli gelir; onu kessem kurban yerine geçer mi?" diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.s): "Sana olur, ama senden başkasına kurban olarak geçmez"^[57] buyurmuştur.

Hadiste geçen (العناق) kelimesi, iki yaşını tamamlamamış keçinin yavrusuna denir. İbn Rüşd (ö. 595/1198): "Keçinin yavrusu iki yaşını tamamlamadan kurban edilemez. Deliline gelince, Hz. Peygamber (s.a.s) 'in Ebû Burde'ye "Sana olur, ama senden başkasına kurban yerine geçmez" sözüdür."^[58]

[55] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki ve Muhibbuddin el-Hatib (Beyrut: Daru'l-Marife, 1380/1960), 10/486.

[56] Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc (Beyrut:Dâru İhyâ'i-Türâsi'l-Arabiyy, 1392/1972), 14/147 (No:2166).

[57] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), "el-Eklu Yevme'n-Nahr", (No. 955).

[58] Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, thk. Halid el-Attar (Beyrut: Daru'l-Fikir, 1416/1995),1/348.

H. Peygamber (s.a.s)'in (شاة لحم) “*Senin koyun, et için kesilen bir hayvandır*” yani bu et (شاة لحم) kişisel menfaatlerin içindir^[59] sözünün varlığı, kurbanlık olmadığına dair kinâyeli bir anlatımdır. Muhtemelen Ebu Burde, kestiği bu koyunu kurban ibadeti zannederek, Hz. Peygamber (s.a.s), (شاة لحم) “*et için kesilen koyun*” sözüyle “*kestiğin şey koyundur ancak kurbanlık değildir*”^[60] şeklinde anlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Hadisteki genel vurgu ile Hz. Peygamber (s.a.s) kinâyeli anlatım ile ilk önce teselli vermiş, sonrasında iki yılını tamamlamayan keçinin yavrusunu kesme ruhsatıyla kurbanını ifa etmesini sağlamıştır.

3- Enes b. Malik, Hz. Peygamber (s.a.s)'in şöyle buyurduğunu işittim:

“(إِنَّ اللَّهَ قَالَ: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ فَصَبِرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ) يُرِيدُ عَيْنَيْهِ” , der. “*Yüce Allah; kulumu iki sevgilisi (gözleriyle) ile sınıdığım, sabrederse bu ikisine karşılık ona cenneti veririm*” buyurmuştur. Burada iki sevgiliden kasıt, kinayeli olarak iki göz anlamına geldiği anlaşılmaktadır.”^[61]

Sahih hadis kitaplarında (كريمتي عبدي) ve (وبصر عبدي) şeklindeki ifadeler hadisin tahririnde anlam olarak rivayet edilmiştir. Çünkü (الكريمتان) ve (الحبيبتين) kelimeleri, mevsuftan kinayedir. İmam Ali el-Kârî (ö.1014/1605) bu rivayetteki (الحبيبتين) kelimesiyle gözlerin kastedildiğini söyleyerek: “*Büyük ihtimalle bu açıklama Enes b. Malik'ten gelmiştir*”^[62] der. İbn Hacer (ö. 852/1449): “*Hadisin sonunda (يُرِيدُ عَيْنَيْهِ) ifadesini (العين) şeklinde açıklamış olup, neye göre böyle bir şey söylediğine dair bir karine yoktur.*”^[63] el-Münâvî (ö. 1031/1622) bu konuda aynı görüşleri paylaşarak; “*(Göz) kelimesinin yorumu Enes'ten gelmesi şart değildir. Onu bu şekilde anlamış olabilir. Çünkü (العين) kelimesinin yerine (الحبيبتين) ifadesinin kullanılmış olması anlamı etkilemediği gibi onda şüphede bırakmamaktadır. Bu kinayeli anlatım, kötünün üzerini kapatmak değil tam tersine vasfın yücelik ve anlamını pekiştirmektir.*”^[64]

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449): “*(المحبوبتين) kelimesinden kasıt (الحبيبتين) yani sevilen iki şey demektir. Gözler, insanın en sevimli iki organıdır. Onların kaybı ile insan, yürüdüğü yolun hayır mı, şer mi olduğunu bilemez, şer yolu ise ondan vazgeçecektir.*”^[65]

[59] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 10/13. el-Aynî, *Umdetü'l-Karî*, 6/278.

[60] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 10/13

[61] Buhârî, “Merda”, 75 (No. 5653).

[62] Molla Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâti'h Şerh mişkâtü'l-Masabîh*, thk. Sıdkı el-Attar (Beyrut: Daru'l-Fikir, 1413/1992) 5/272.

[63] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 10/116.

[64] Abdür-rauf el-Münâvî, *Feyz'l-Kadîr*, 4/488.

[65] İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 10/116.

el-Münâvî (ö. 1031/1622): “(الحبيبتين) kelimesinin kullanılmasının iki boyutu olan hem dünya hem de gayb boyutunu anlatmak içindir. Bunların ilki basiret diğeri basar ile idrak olunur. Mutluluk kavramı kinâyeli olarak (قرة العين) göz nuru, (سخونة العين) tamlaması ile sevmediği şeylerin görülmesi olarak ifade edilmiştir. Bu kinâyeli anlatımın Teşhis^[66] esaslı bir sanatsal imgeyi içerdiğini^[67], belağat açısından (الحبيبتين) kelimesini kullanmanın, (المحبوبتين) kelimesini kullanmaktan daha yaygın bir kullanım olduğunu, (الحبيب) kelimesi hem (المُحِبِّ) hem de (المُحَبِّ) için kullanılmaktadır”, der.^[68] Duyguların gözlerle ifade edilmesi, kalbin hüzne ve ayrılığa sürüklenmesi, ıstırapın anlatılması, yüce ahlak, büyük erdemin güzelliği, musibete karşın sabrın ne kadar yüce bir davranış olduğu ve kinaye üslubunun^[69] aslında ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu belağat sanatı açısından ifade edilmiştir.

[66] Teşhis, duygu, hareket ve yaşam ile ayırt edilen canlı bir organizma biçimindeki görüntü aracılığıyla yaşamın cansız veya soyutunu vurgulamaktır. Cebur Abdinnur, *el-Mucemu'l-Edebiy* (Beyrut: Darü'l-İlm lil Melayîn, 1417/1979), 67.

[67] Mehmet Murat Karakaya, “Kur’ân-ı Kerim’de Edebî Sanatların Kullanımı: Teşbih, İsti’âre, Kinâye ve Mecaz”, *Diyanet İlmî Dergi*, 55/2 (Hziran 2019), 229-257.

[68] İbn Manzûr, “habebe”, 1/289.

[69] M. Fatih Turan, “Hanefîlerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Baîn Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, cs./27 (Nisan 2016), 421-442.

SONUÇ

Hız. Peygamber (s.a.s)'in sözlerini düşündükçe yeni anlamlar verilebilmektedir. “*Tabu Kelimelerinin Nezaketli İfadesi Kapsamında Hz. Peygamber'in Kinâyeli Anlatımlarının Belağat Açısından Değerlendirilmesi*” başlığı altında yaptığımız bu araştırmamızın örnek ve uygulamalarından şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Hadislerdeki belagatin yüceliği, lafzın sahih olmasıyla ilgilidir. Hadisçilerin, metnin lafız ve isnadını eleştirmelerine itimat edilmelidir. Ayrıca rivayetlerin en doğru şekli birbirleriyle karşılaştırılarak, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sözünün kendisine isnadı ya da ona en yakın rivayetin ele alınması gerekmektedir.
2. Kinâyenin hem mahremiyet ve hem de sosyal didaktiklik bakımından önemli bir role sahip olduğu açıktır. Çünkü *Lazım'ı Melzûm* ile örtme yöntemi kinaye sanatının temelidir. Bu şekilde nahoş olanın açıkça söylenilmesinden kurtularak, güzel söylenen sözün de daha güzele yada ondan daha iyisine ulaşılmasını sağlamak içindir.
3. Hadislerdeki kinayeli kullanımlar, sadece didaktik için kullanılmaz. Aslında her bir kinâyeli anlatımın çeşitli hedeflere sahip olduğu da bilinmelidir.

Hadislerdeki kinayeli ifadeleri bir liste haline getirip üzerinde tefekkür etme ve onda bulunan öğretici güzellikleri keşfedip, bu alanda gayret ortaya koyan kişi/lerin zihnini açan değerlerle devam etmek, çeşitli gayeleri içinde barındıran hadislerin ahlaki ve sosyal öğreticiliğini bulma hevesinin ortaya konması gerekmektedir, hadislerin didaktik özelliği esas alınarak bir yol çizilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdinnur, Cebur, *el-Mucemu'l-Edebiy*. Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melayîn, 1417/1979.
- Arabiyye, Heyfa, *el-Kinâye fi'l-Belağati'l-Arabîyye Beyn'l-Nazariyye ve'l-Tatbik*. Halep: Halep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991. 193.
- Araz, Ramazan. “Hanefî Mezhebi Literatüründe Kinaye ve Mecaz İlişkisi”. *Dicle İlahiyat Dergisi* 13/2 (Ocak 2020), 246-264.
https://isamveri.org/pdfdrg/D02042/2020_2/2020_2_ARAZ.pdf
- Askalâni, İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*. thk.Muhammed Fuad Abdülbaki ve Muhibbuddin el-Hatib. Beyrut: Daru'l-Marife, 1379/1960.
- Askerî, Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *Kitab es-Sina'atayn*. thk. Ali el-Becavî ve Muhammed Ebu'l-Fadıl İbrahim. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1419/1998.
- Ateş, Avnullah Enes – Aydın, Abdullah. “Hadislerde Kinayeli Kullanım”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Mart 2019), 490-514.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/43055/515675>
- Aynî, Bedreddin, *Umdetü'l-Karî Şerhu Sahih el-Buhârî*. Kahire: İdaretü'l-Tiba'a el-Muniriyye, ts..
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahih*. thk.Muhammed Fuad Abdülbaki. Dimaşk: Daru'l-Feyha, 1420/1999.
- Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb, *el-Beyân ve'l-Tebyîn*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Cürcanî, Abdülkahir, *Delâ'ilü'l-i'Câz*. thk. Muhammed Reşid Rıza. Beyrut: Daru'l-Hilal, 1407/1987.

- Demirkol, Murat. "Mahremiyet Algısının Oluşumunda İffet Erdeminin Rolü". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. 2/195-204. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Diñçer, Ferit. "Kur'an'da Kinaye ve Ta'riz Sanatının Kullanma Nedenleri". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/26 (Nisan 2021), 45-63.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66834/1045297>
- Dindi, Emrah. "Kur'an'daki Mahremiyet İlkelerinin İslam Öncesi Cahiliye Kültürüyle Diyalektik İlişkisi". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. 2/341-388. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Erdem, Hüsametdin. "Mahremiyet, İffet ve Hayâ İlişkisi". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. 1/53-66. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Esen, Hüseyin. "Fıkıhta Ta'riz ve Kinâye Kullanımı". *Marife Dergisi* 6/1 (Mayıs 2006), 213-230.
<http://marife.org.tr/download/article-file/827042>
- Fettahoğlu, Selahattin. "Mahrem, Na-Mahrem, İffetve Namus Kavramlarının Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. 1/117-128. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Gürkan Nejdet. "Arap Eebiyatında Kinâye Sanatının Konumu". *SDÜF Dergisi* 8 (t.s.1998), 231-251.
https://isamveri.org/pdfdrgr/D01535/1998_5/1998_5_GURKANN.pdf
- Habenneke, Abdurrahman Hasan. *el-Belagatü'l-Arabiyye Üsüsiha ve ulumiha ve Fununiha*. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1417/1996.
- Hamevî, Takiyyüddin Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh b. Hicce, *Hizânetü'l-Edeb ve Gâyetü'l-Ereb*. thk. 'İsâm Şa'itu. Beyrut: Mektebetü'l-Hilal, 1407/1987.
- Hamevî, Yâkût b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: Daru'l-Fikir, ts.
- Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*. Beyrut: Daru'l-hyâit-Turasi'l-Arabiyye, 1412/1991.
- İtir, Nurettin, *İlmü'l-Hadis ve'l-Dirasatu'l-Edebiyye*. Halep: Halep Üniversitesi, 1986.
- İbn Faris, Ahmed b. Faris b. Zekerîya, *Makayisu'l-Luğa*. thk. Abdüsselam Harun. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1417/1979.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddin, *Nihâyetü'n-Nazar fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*; thk. Mahmud el-Tanacî ve Tahir ez-Zavî. Beyrut: Daru'l-hyâit-Turasi'l-Arabiyye, 1383/1963.
- Kahraman, Hüseyin. "Hadislerle Göre Cinsel Organa Dokunmanın (Messül'l-Ferc) Abdeste Etkisi". *UÜF Dergisi* 19/1 (Ocak 2010), 111-142.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143670>
- Karaaslan, Nasuhi Ünal. "İBN HİCCE". *TDV İslam Ansiklopedisi* Erişim 09 Temmuz 2023.
<https://m.islamansiklopedisi.org.tr/ibn-hicce>
- Karakaya, Mehmet Murat. "Kur'an-ı Kerim'de Edebî Sanatların Kullanımı: Teşbih, İsti'are, Kinâye ve Mecâz". *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (Hziran 2019), 229-257.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/did/issue/46869/587673>
- Karî, Molla Ali, *Mirkatü'l-Mefâtiḥ Şerḥ mişkati'l-Masabih*. thk. Sıdkî el-Attar. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1413/1992.
- Kastallânî, Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. İrşâdu's-Sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî. thk. Muhammed Abdülaziz el-Halidî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1441/2020.
- Kesgin, Hafsa. "Belâgat İlmindeki Mecâz-Kinâye Kavramlarının Fikhî Hükümlere Etkisi". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (Ekim 2016), 257-283.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovastosbil/issue/27310/286913>
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. thk. Halid el-Attar. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1416/1995.
- Manzûr, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Daru Sadır, ts.
- Maral, Cüneyt. "Taberi Tefsiri'nin Belâği Yönü (Teşbih, Kinâye ve Mecâz)". *BÜİF Dergisi* 1/1 (Haziran 2017), 9-20.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buiif/issue/30982/335826>
- Mazharî, Nasiruddin. "Afganistan'da Mahremiyet Algısının Sosyal Yaşamda Yansımaları", *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. 1/361-373. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Meydânî, Ahmed b. Muhammed, *Mecma'u'l-Emsâl*. thk. Muhammed Muhittin Abdülhamit. Beyrut: Daru'l-Marife, 1416/1995.

- Münkız, Üsâme b. Mürşid b. Ali b. Mukalled b. Nasr b. Münkız. *el-Bedi'ü fi Naki's-Şir*. thk. Ahmed Bedevi ve Hamid Abdülmecit. Kahire: Matbatu'l-Belâfi el-Halebî, 1379/1960.
- Müberred, Muhammed b. Yezîd. *el-Kâmil fi'l-ede*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadil İbrahim. Kahire: Daru'l- Fikri'l- Arabiy, 1418/1997.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nüriddîn Ali. *et-Teysîr bi-serhi'l-Câmi'i's-sagîr*. Riyad: Mektebetü'l- İmami's-Şafi'î, 1309/1988.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nüriddîn Ali. *Feyzû'l-Ğadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Şagîr*. İskenderiyye: el-Mektebet't-Ticariyye el-Kubra, 1356/1937.
- Mütenebbî, Ebû't-Tayyib. *Divanü Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî Bişerhi ebu'l-Beka el-Ukburî*. thk. Mustafa el-Sakka vd. Beyrut: Daru'l-Marife, 1400/1980.
- Nemerî, İbn Abdilber. *el-İstizkâr*. thk. Salim Ata ve Muhammed Ali M'avvad. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Nemerî, İbn Abdülber. *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'âni ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdulkebir el-Bekri. Fas: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 1387/1967.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Müri. *el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâ'i-Türâsi'l-Arabiy, 1392/1972.
- Öztürk, Mustafa. "Kur'an Dilinde Örtük Anlatım: Kinâye ve Ta'riz". *ÇÜİF Dergisi* 3/2 (Bahar 2003), 213-234.
https://isamveri.org/pdfdr/D02498/2003_2/2003_2_OZTURKM2.pdf
- Seâlibî, Abdülmelik b. Muhammed. *Fikhu'l-Lugâ*. thk. Mustafa el-Sakka vd. Beyrut: Daru'l- Fikri'l- Arabiy, ts.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb. *Miftâhu'l-'Ulûm*. thk. Abdülhamit el-Hindavî. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Sürücü, İbrahim. "Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İsti'are ve Kinaye". *BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dergis* 5/1 (Haziran 2016), 207-230.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/24348/258080>
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdi el-Selefi. Musul: Mektebetü'l-Ulûm, 1403/1983.
- Temel, Ali Rıza. "DÂVÜDÎ, Muhammed b. Ali". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 09 Temmuz 2023.
<https://m.islamansiklopedisi.org.tr/davudi-muhammed-b-ali>
- Tuna, Üzeyir. "Kinaye Kavramının Kapsamı". *BÜİF Dergisi* 4/8 (Aralık 2018), 23-35.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611846>
- Turan, M.Fatih. "Hanefilerin Kinayeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Baın Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* cs./27 (Nisan 2016), 421-442.
https://isamveri.org/pdfdr/D02533/2016_27/2016_27_TURANMF.pdf
- Turan, Yahya. "İletişim Araçlarının Mahremiyet Algısını Şekillendirmedeki Rolü". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. 2/ 11-33. Ordu: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Yasûf, Ahmed. *el-Suretü'l-Fenniyye fi el-Hadisi'n-Nebeviyyi's-Şerif*. Dımaşk: Daru'l-Mektebi, 1427/2006.
- Yavuz, Galip. "Kinayeli Anlatımın Yorumsal Değeri". *CÜİF Dergisi* 10/2 (Aralık 2006), 375-383.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4297/255447>
- Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'Lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Araut vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1414/1993.